

Megjelent: az ELTE Pedagogikum támogatásával

az iskolakultúra 2010/12 melléklete

A népművészet és a népi kultúra nevelési vonatkozásai a 20. század elején

„Olyan a művészete, mint ő maga, ahol még érintetlenül maga tudott maradni a magyar paraszt. Nem ismerünk egyszerűségében nemesebb, egységesebb, arányosabb életet. Tiszteletet gerjesztő békés egységben telik le az egész, egy hivatása van és azt betölti a végső célíg arkaikus méltósággal; egész lényében, egyetlen mozdulatában sincs egy parányi hazugság s a legteltesebb harmóniában van önmagával és környezetével, bölcsőtől a sírig. [...] Soha paraszt ember, például, fát nem ültet esztétikai célból, – de fát, szabad, természetes kifejlődésükben nem is zavarja, nem idomítja.”
(Malonyay, 1907)

A népművészet a nép értékeinek, tradícióinak felelevenítésére s életben tartására irányuló folyamat, s ezáltal a nevelés fontos részének tekinthető. Az elveszni látszó hagyományok ápolásának ügyét többnyire a tudósok egy rétege vállalta magára azáltal, hogy a népet viszonyítási pontként értelmezték, követendő mintának tartották. Tanulmányomban az 1900-as évek elején fellelhető, erőteljesnek nevezhető népművészeti, népnevelési momentumokra térek ki a *Népművelés* című folyóirat 1907-es évfolyamának elemzésével, valamint a Malonyay Dezső (1866–1916) és társai által végzett kutatás eredményeinek felhasználásával készült könyvsorozat, *A magyar nép művészete* kapcsán.

Vizsgálódásom középpontjában a népművészet életreform-vonatkozásainak vizsgálata áll. Elemzéseim az életreform különböző törekvéseivel foglalkozó nemzetközi és hazai kutatásokon (Németh és Mikonya, 2005; Skiera, Németh és Mikonya, 2006; Mikonya, 2005; Hopfner és Németh, 2008; Pukánszky, 2005; Pethő, 2009; Tészabó, 2005a, 2005b; Géczy, 2004; Kiss, 2005; Baska és Szabolcs, 2005), valamint Nagy Sándor és Körösfői-Kriesch Aladár munkásságával, illetve a gödöllői művészteleppel kapcsolatos munkákon (Gellér, 2003; Gellér és Keserü, 1987; Gellér, G. Merva és Öriné, 2003; Géczy, 1999; Révész, 2003a, 2003b; Szabó, 2003) alapulnak.

A népművészet tematizálásával kapcsolatban kétféle megközelítésmód találkozik: egyrészt a modernizációs folyamatokat felvállaló nemzetállami retorika, mely ennek kapcsán a nemzeti értékek felismerését és átörökítését helyezi középpontba, másrészt a modernizáció negatív hatásait, az ennek részeként a gyors urbanizációs folyamatoknak a hagyományos közösségekre gyakorolt hatásait bíráló reformtörekvések – az életreform különböző irányzatai –, az elidegenedés ellenszereként a korabeli idegenségre adott válasz, a népi kultúrában gyökeredző „tisztá forrás” keresése.

Eszerint a kritika szerint a nagyvárosi ember a „robbanásszerű” iparosodás eredményeképpen egyre jobban eltávolodott a természettől, a természetességtől, s emberi kapcsolatai tönkrementek. Veszélybe került az ember saját benső énje a mechanizált világban és a munka világában, ahol a test-lélek-szellem harmonikus egységének bomlása

indult meg (Németh, 2002, 35. o.). A gyors ipari fejlődés árnyoldalait kritikai hangon bemutató ügynevezett életreform-mozgalmak (például természetgyógyászat, öltözködési reform, „szabad test kultúrája”, táplálkozási reform, vegetarizmus, antialkoholista mozgalmak, ifjúsági mozgalmak, kertváros-építő, művészeti, hon- és népismereti és új vallási mozgalmak) az emberi világ meggyógyulásának lehetőségét keresték, egyrészt hangsúlyozva a technikai civilizáció megváltoztatásának szükségességét, másrészt az emberi élet megváltoztatásának „kötelességét” hirdetve (Németh, 2005, 253. o.).

Ezek az életreformelemek egyaránt megjelennek Malonyay könyvsorozatában és a Bárczy István polgármester várospolitikai reformjának sajtóorgánumaként megszülető *Népmívelés* című folyóiratban. Ez a folyóirat 1906-ban látott napvilágot, s 1912-ig jelent meg *Népmívelés*, 1912-től 1918-ig pedig *Új Élet* néven. Rendszeresen jelentek meg benne az életreform gondolatvilágához kapcsolódó művészeti, valamint népművészettel, illetve annak pedagógiai jelentőségével foglalkozó cikkek, részletesen beszámolt például Malonyay (1907) kalotaszegi kötetéről is. A Malonyay-kötet munkatársai emellett rendszeresen publikálnak a folyóiratban is.

A népi kultúra felfedezése

A népművészet, a népi kultúra felfedezése a reformkor, a nemzeti romantika idejébe nyúlik vissza. Klaniczay Gábor (2003, 18. o.) erről a folyamatról, a népi kultúra felfedezéséről így ír: „A »népi kultúra« újrafelfedezői a paraszti kultúra XVIII. századi formáiban vélték felismerni azt az őseredeti kulturális modellt, amelyből a civilizáció kinőtt, és amivel ambivalens módon áll szemben: vagy megpróbálja civilizálni, vagy önmagát megtagadva a saját eredetét szeretné fellelni ebben a népi kultúrában. Aztán a XIX. században, a romantikus nemzeti gondolkodás keretén belül megpróbálták a népi kultúrában – kicsit utópikus, kicsit forradalmi módon – az értékek olyan tárházát megtalálni, amit szembe lehet állítani a modern ipari civilizációval, és amelynek újra helyreállítását célként lehet kitűzni a XIX–XX. század kulturális és politikai mozgalmaiban.” Sedlmayr Krisztina (2006, 57. o.) szerint elsősorban a huszadik század eleji nagyvárosi ember, főként művész romantikus elvágyódása járult hozzá a népművészet újbóli felfedezéséhez, aki a paraszti kultúrában keresett megnyugvást, harmóniát.

A népművészet felfedezéseként az 1867-es évszámot s a párizsi világkiállítást szokás említeni. Pár évvel később, 1873-ban a bécsi világkiállításon már a magyar házi ipar is bemutatkozott, s ebben az évben látott napvilágot az első magyar népművészeti kiadvány, *A magyar házi ipar díszítményei* címmel. Majd 1885-ben megjelent a *Művészi Ipar* című folyóirat is, amely által Pulszky Károly a magyar művészet fellendülését a népművészettől várta. Létrejöttek a népi kultúra szellemi bázisai: 1872-ben a Néprajzi Múzeum, majd 1889-ben a Magyar Néprajzi Társaság (lásd Boross, Karácsony és Tátrai, 2004). A 19. század közepén megkezdődtek a népköltészeti gyűjtések, például Erdélyi János és Orbán Balázs munkája nyomán, melyek a 20. században tovább folytatódtak, s nagyobb teret nyertek.

A gödöllői művészeknek a népművészet felfedezésében és népszerűsítésében betöltött szerepével egy 2006-ban megjelenő tanulmánykötet, *A népművészet a 19-20. század fordulójának művészetében és a gödöllői művésztelepen* (Őriné, 2006) foglalkozik részletesen. Ebben Malonyay és a gödöllőiek kapcsolatát Gellér Katalin (2006, 18. o.) a következőképpen jellemzi: „Számos a 18. századi tájat és építészetet megőrkítő ábrázolást és népéletképet követő munka született, mely a művészi feldolgozás és a néprajzi felmérés között helyezkedtek el. Többek között Edvi Illés Aladár, Körösfői-Kriesch, Undi Mariska, Zichy István Malonyay felkérésére készített munkái tartoznak ide.”

Ezek az életreform-mozgalmak különböző irányzataival rokonszenvező művészek elementáris igénnyel fordultak a régi, az elmúlt, az ősi világ felé, a „tisza forráshoz”,

amelyből szerettek volna átmenteni valamit. Éppen ezért nyúltak vissza a falusi közösségekhez, amelyek még bizonyos ősi keretek között működtek, vagy legalábbis emlékeztek a régi világra, a hozzá kapcsolódó szemléletre. Az ősi hagyományok megmentése a cél, melyeket leginkább Kalotaszegen véltek felfedezni, s ezért gyakran látogattak oda felüldülni, alkotni, tanulni. Nagy Veronika (2006, 153. o.) kiemeli, hogy a művészek sokszor időt, energiát, pénzt nem sajnálva utaztak, hogy minél jobban megismerjék a magyar népművészetet, és ősinek, eredetinek vélt motívumokat gyűjtsenek. Nagy (2006) igyekszik feltárni az összes fontos települést, ahol megfordultak a gödöllőiek, s gyűjtöttek. A népművészet jelentőségét és a századforduló falvainak értékmegőrző szerepét Gellér (2006, 22. o.) is hangsúlyozza: „A századfordulón és a 20. század első évtizedében a népművészet mint a nemzeti stílus egy alapforrása jelent meg. A népelet-ábrázolás továbbra is etikai és társadalmi példaként, reprezentatív nemzeti szimbólumként jelent meg. Újdonsága a századforduló esztétikai szemléletének érvényesítése, a falvak ruszini szigetként, örök értékek őrzőiként, »földi paradicsomként« való felfogása.” A szecseszió az élet minden területére kiterjedő egyszerűsége, természetessége törekedett, ezért érthető, hogy a figyelem a népművészet felé terelődött (Keményfi, 2006, 79. o.).

A 20. század elején a magyar népművészet értékeit s a hagyományörzés jelentőségét a művészek, valamint a politikusok együttesen ismerték fel. Erre példa Malonyay könyvsorozata, melyben kiemelt szerepet játszott Koronghi Lippich Elek, a Vallás- és Közoktatási Minisztérium Művészeti Osztályának vezetője, valamint Bartóky József, a földművelési minisztérium tanácsosa. A kötetben dolgozott továbbá Edvi-III. Aladár, Juhász Árpád, Körösfői-Kriesch Aladár festőművészek, Medgyaszay István építőművész, Telegdy Árpád rajztanár, Groó István, az Országos Iparművészeti Iskola tanára és Rózsa Miklós író (Téglás, 1907, 563. o.).

A nép és a népi kultúra ábrázolása Malonyay Dezső könyvében

Malonyay *A magyar nép művészete* című munkájának első kötete *A kalotaszegi magyar nép művészete* címmel látott napvilágot 1907-ben. Sedlmayr (2006, 60. o.) a következőképpen jellemzi a művet s fogadtatását: „A népművészet szisztematikusan megismertetését tűzte ki célul a századelő monumentális vállalkozása, a Malonyay Dezső által szerkesztett *A magyar nép művészete*. Az 1907-től induló sorozatot hiába kísérte a szakma fanyalgása, gördülékeny stílusa és festői kiállítása elnyerte a közönség tetszését.”

Malonyay munkája bevezetőjében kiemeli, hogy a nemzeti érzés politikai, társadalmi, művészeti és irodalmi téren egyaránt hatalmas kereteket öltött akkoriban. Úgy gondolja, hogy ez a szempont rendkívül lényeges, mivel egy nemzet akkor halad, ha a nép szellemi és erkölcsi képességeit kiaknázza, vagyis mindenki használja a saját talentumát.

A nép a művészeti tudás legnagyobb letéteményese: „Mindig a nép volt a művészetek anyja, teremtője, nevelője Homérosztól kezdve minden művésznek; és a néphez tér vissza ismét minden művészet új anyagért, ha a néptől kapott régít már agyon csépelte. Ez

---

„Mindig a nép volt a művészetek anyja, teremtője, nevelője Homérosztól kezdve minden művésznek; és a néphez tér vissza ismét minden művészet új anyagért, ha a néptől kapott régít már agyon csépelte. Ez a természetes folyamat; a nép a természettel folyton érintkezésben áll s a természetnek képeiben, formákban gazdag tünevényei, jelenségei folyton hatnak rá, gazdagítják képzeletvilágát, megtermékenyítik s be is vetik gondolkozásuk talaját a művészi érzék magjával, amikből oly szép virágok teremnek.”

---

a természetes folyamat; a nép a természettel folyton érintkezésben áll s a természetnek képekben, formákban gazdag tüneményei, jelenségei folyton hatnak rá, gazdagítják képzeletvilágát, megtermékenyítik s be is vetik gondolkozásuk talaját a művészi érzék magjával, amikből oly szép virágok teremnek.” (Malonyay, 1907, 233. o.)

A néphez, a népi kultúrához és a művészethez való visszatérés természetes folyamatként történő ábrázolása az életreform tipikus motívuma. Miként hangsúlyozza, a nép a művészeti tudás hordozójaként a természettel közvetlen kapcsolatot ápol, s a nevelésben alapvető szerepet játszik. Az általános „jó emberré nevelés”, vagyis az erkölcsre nevelés mellett mindenképp fontos kiemelni a művészeti nevelést s a nemzeti sajátosságok óvására és továbbadására irányuló folyamatot.

Felvetődik azonban a kérdés: miért is oly lényeges a nemzeti sajátosságok megőrzése, s miért éppen a 20. század elején vált fontos feladattá? Az életreform létrejöttének okaként Wolfgang R. Krabbe (2001) az iparosítást és az urbanizációt jelölte meg, melynek következménye a természetes környezet megváltozása, a munka világa, az élet- és lakókörülmények, a társas kapcsolatok, a szabadidős magatartásformák, a táplálkozási szokások átalakulása. A nemzeti sajátosságokat hangsúlyozva Malonyay szintén az urbanizációt, a gépesítést emeli ki, melyek a nemzetek érintkezéséhez s egymáshoz hasonlatossá válásához vezettek. A gépesítés kapcsán a vasút megjelenését említi, melynek segítségével könnyebb lett a kapcsolattartás távolabbi helyek embereivel. Ezzel egyidejűleg azonban a nemzeti sajátosságok halványulása is megfigyelhető. A múlt, a népi kultúra megőrzése kapcsán fontos feladat hárul a művészekre, illetve a művészetre. A gyorsan változó modern világ eszközei közepette nem egyszerű megőrizni a népművészetet; Malonyay gyűjtőmunkájával, majd eredményeinek publikálásával, a hagyományok széles körben való megismertetésével és terjesztésével próbál hozzájárulni a tradíciók életben tartásához. A felgyorsulást a vonat megjelenése és hatalmas térhódítása is lehetővé tette, ami jelentős változást eredményezett az ember életében, de ezáltal a népművészetben is. Miként könyvében megfogalmazza: satnyult a népművészet, s egészséges népművészet csupán a vasúttól távol fekvő falvak esetében lelhető fel. Az iparosítást, a gépek gyors elterjedését azonban nem csak Malonyay tekinti negatívnak, hiszen az egész életreform azt hangoztatja, hogy az életmódváltást a fent említett okok eredményezték. Az ember életének gyökeres átalakítása azért vált szükségessé, mert a megváltozott körülmények között elveszni érezte saját magát s értékeit. Úgy érezte, fontos rámutatni művészetünk egyediségére, jellemzőire, hiszen ezáltal a művészetben és az iparban is érvényesülhet a nemzeti jelleg, amely erkölcsi nevelő feladatot is betölt. Ez jól megfigyelhető a gödöllői életreformerek kapcsán, akik művészként, tudósként s nevelőként is megállták helyüket. Ők is rendkívül fontosnak tartották a nép kincseinek felelevenítését, megismertetését s megőrzését.

Malonyay felfogásában és természetesen munkájában is jól nyomon követhetők az életreform elemei. Jól tükrözi ezt felfogása a falu emberéről, akit egyszerű művésznek nevez, s kifejtí a művészkedés és a mesterség közötti különbséget. „A falu pedig, – annak az egyszerű művésznek, a népművésznek környezetét, – már elszigetelt helyzete folytán is, sokkal maradibb, lassabban haladó, régihez ragaszkodóbb, semhogy az egyéni szabadságot korlátok közé ne fogná, korlátok közé fogván így a közös termelést is. Ez ad olyan önálló és külön jelleget egyes falvak s az egymásra utaltabb vidékek munkájára, de viszont, ez akadályozza meg olyan szerencsésen, hogy egyesek hitbuzgósága, vagy korlátozottsága eredeti jellegétől végképp megfoszthassa a népművészetet [...] Megóvja a parasztot a művészi kicsapongásoktól a szokás is, a falu könyörtelen közizlése. Hiszen művészetről, művészkedésről, műalkotásról szó sincs a faluban, mesterségről van szó s az első kérdés, az első föltétel: érti-e mesterségét az atyafi? A többi, ami nekünk művészet, az nekik már csak a ráadás, az a hasznavehető, a jó, a célszerű holminak csak a cifrája. A fő, hogy az iga föl ne törje a bivaly nyakát, azután következik, hogy milyen

színes, mennyire hímes az az iga; a fő, hogy a sulyok helyesen marokra álljon a mosó-asszony kezében, – hogy milyen díszes, az már a szerelmes legény szíveskedése, a téli időtöltés, amikor a földműves embernek nincs egyéb okosabb dolga, hát őli az időt, faricskál.” (*Malonyay*, 1907, 20–21. o.)

A népművészet kialakulásának oka a magyar paraszt lelkületében rejlik, aki nehezen fejezi ki magát, ritkán nyilvánul meg mások előtt, ritkán vall szerelmet. Megteszi azonban egy-egy faragott tárgyon – de, mint olvashattuk, a tárgy hasznossága az elsődleges, a díszítés pedig hozzá tartozó, de csupán másodlagos dolog. Ilyen a vidék embere, aki egyszerre mind művész is. Ehhez azonban szükséges az a környezet, amely kihozza belőle a művészt, s az a lelkület, ami a környék hagyományai által benne él.

Nem csoda tehát, hogy erőteljes eltérés mutatkozik meg vidék és város között. De mégis milyen konkrét különbségek lelhetők fel? A falu művészetének megváltozásáért a várost okolják: „Őli a város, őli a nép művészetét az olcsó, a rikitó, a kófic gyáripar; szokásait, erkölcsét, gyönyörűséges viseletét eszi a város.” (*Malonyay*, 1907, 21. o.) Jóllehet eredetileg a város tanult a falutól, de később a saját ízlése szerint módosította a régi falusi kultúrát, teljesen átalakítva azt. Míg a város attribútuma az állandó változás, addig a falu a konzervatív ragaszkodás, a maradandóság volt, éppen ezért: „...a nép művésze hű kifejeződése a nép legbensőbb érzésének, igaz tükröződése jellemének, kedvének, egész életfelfogásának s amíg érintetlen, addig föltétlenül uralkodik minden egyes alkotásán a nemzeti jelleg és megőriz e jellegből igen sokat a legkülönfélébb hatások ellenében is. De mennyi báj rejlik naiv őszinteségében, közvetlenségében, keresetlenségében, abban, hogy nincs semmi mesterkélt sem a kitalálásban, sem a szerkezetben, sem a kivitelben; abban, hogy az az őstüszterűleg, öntudatlanul művészkedő paraszt önmagához hű, egyénien eredeti tud lenni még akkor is, amikor már utánoz és bámulatos egyszerűséggel, szinte játszva, mert természetesen oldja meg a nehéz, a bonyolult feladatokat is. E mesterkéletlenség mellett csudálatos egyes magyar vidék népében a dús formaérzék s a szín tobzódó, kielégíthetetlen szeretete, – és mindez a romlatlan, teljes egészség jegyében.” (*Malonyay*, 1907, 24. o.) A nép vidám, ezt igyekszik megörökíteni például színes zöttéseivel. Témái tekintetében pedig az élet jelentős eseményeinek megörökítése lehetünk figyelmesek: „Az életből, közvetlen környezetéből legszivesebben azt válogatja, ami eleven, friss és derűs [...] Ősi nagy témái: a születés, a szerelem, a házasság és a halál, – képzeletét legkivált a szerelem foglalkoztatja s leleményessége kifogyhatatlan az erre vonatkozó díszítési motívumok kitalálásában. Díszítési elemekkel szolgálnak neki meséi, mondái, sőt babonája is, de a legtöbbet mégis magától a természettől kapja.” (*Malonyay*, 1907, 26. o.)

Különbséget azonban nemcsak földrajzilag – város és falu szembeállításával – tehetünk, hanem időben is. Eltérés fedezhető fel ugyanis a régi és a mai kor embere között. Ezt szemlélteti – az élet egy jelentős eseményének kiragadásával – a következő interjúrészlet: „Akkor jobbak vótak az emberek. Az élet is könnyebb vót. Ha falubéli legényember menyecskét hozott a házhoz, oszt hogy jobban megtérjenek, új hajlékot akart építeni: elment a menyecske vagy egyik huga, megjárta a falubéli nyámságot (rokonságot), hogy gyűjjenek segélni, házat építeni. Megmondták, hogy szeredán, vagy akkor, amikor, oszt összegyűttek. Hordták a követ, a fát, rakták a falat, ácsoltak, faragtak, oszt hogy esteledett, gyűlöre hívá őket a menyecske az apai házhoz, estebédre. Dalloztunk, táncoltunk, másnap újrakezdtük. De más világ is vót az akkor!” (*Malonyay*, 1907, 96–97. o.) S hogy a ház mekkora jelentőséggel bírt, mutatja, hogy a régi parasztember a házat is a lélek megnyilatkozásaként fogta fel. „Így magyarázta meg a házépítést a két tapasztalt öreg ács, – már most járjuk a falut, mit látunk a magunk szemével? S látjuk, érezzük, megértjük a magyar nép lelkét, háza külső képén is. Amilyen értelmes, amilyen józan és őszinte, olyan az alkotása: nem hazudik a falusi ház. Harmonikus minden részében, míg idegen elemek betolakodása meg nem rontja összhangzatos voltát [...] a parasztmunka

szerkezete és díszei között rendszeresen megvan a szerves összefüggés; ott diszít, ahol diszítani erőltetés nélkül lehet, ahol diszítésre önként kínálkozik az alkalom.” (*Malonyay*, 1907, 101. o.) Fellelhető tehát az összhangra, a teljességre, a harmóniára való igény s a letisztult művészet.

A kalotaszegi élet fontos tárgyi relikviájának tekinthető a varrottas, melynek kapcsán a választott idézettel annak rekonstruálására törekszem, hogyan él tovább – megváltozott formában – a népművészet. „A régi kalotaszegi varrottas nagyjából háromféle volt: 1) Az írás után varrott, – melynek öltése rendkívül egyszerű és érdekes. Ez úgy készült, hogy minden egyéb próbálgatás nélkül – koromlébe mártott lúd- vagy sastollal felrajzolták a díszítményt (352–360) s utána kivarrták. (363) Most már nagy ritka öreg asszony ért az írásához. 2) A szálán varrott, – midőn minden előrajzolás nélkül, a vászon szálait olvasva öltöttek s használták az e technikánál divó összes öltéseket, úgymint pl. a keresztöltést, száröltést, stb. (362, 378) 3) A vagdalásos, – amidőn a vászomból, közzel-közzel belévágva, szálait kihúzkodták s az ornamentet helyenként fonállal kitöltötték, körülszegték. (380. 381) Eme harmadikból fejlődött aztán a modern kalotaszegi varrottas, amely fölött most apraja-nagyja naphosszat görnyed, pár garast keresve s elmúló művészetük morzsáit széjjelszórva a világ minden tája felé.” (*Malonyay*, 1907, 230. o.) Az idők folyamán így változik meg a népművészet, veszti eredeti jelentőségéből, bonyolultságából, de a megmentésre irányuló örekvés nem lohad, s esetünkben most éppen ez a lényeges.

Végül álljon itt egy öreg paraszt vélekedése a halálról, amely az élet teljességének részeként értelmezi a szükségszerű elmúlást, ezzel is megragadva az élet egészségességét, a természet rendjét. A harmónia, az egység és békeség ezen gondolatokban is fellelhető: „A halál!... Nem baj az, instállom. Dehogy baj! Apránként szokik abba az ember. Elsőbb a foga potyog ki az embernek, aztán a szeme romlik, utóbb az inaink roskadnak meg, oda lesz a gyomrunk, mint az elnyűtt bocskor, szerzemállunk, mire elérkezünk odáig. A halálig. A végén már áldás, olyan jól esik meghalni. Mintha aludni mennénk. Lám, a gyerek, az bezzeg nem szeret lefeküdni esténként. Inkább rí, mer’ a’ még mindig egyre élni akar. De aztán, amikor munka alá kerül, a napi robot után jól esik az esti megpihenés. Ötven-hatvan esztendőskorunkban, nincs más, csak az ágy!... Úgy gondolom én azt, instállom, mindig, hogy amíg élünk, mind csak a halálhoz szokunk. Este, amikor lefekszünk, meghalunk egy-egy kicsit, minden áldott nap. Egyszer aztán, a legvégén, amikor úgyis nehéz már a fölkelés reggel: elkövetkezik a nagy lefekvés, megpihenünk mindenkorra, a jó Isten áldott földjében. Ebbe a jó földbe, aki a verejtékünkért kenyérrrel szógál, amíg élünk...” (*Malonyay*, 1907, 255–256. o.)

Népművészet és nevelés a *Népművelésben* és *Gödöllőn*

A továbbiakban a gödöllői művésztelep népművészettel kapcsolatos felfogásának, illetve a *Népművelés* című folyóirat népművelési, valamint népművészeti témájú cikkeinek életreform-motívumait tekintem át részletesen. A kiadvány címében is megjeleníti azt a fontos célt, melyet szeretne megvalósítani. Előfeltevésem szerint már a folyóirat megnevezése is életreform-momentumnak tekinthető, ugyanis a népet állítja középpontba. Feladatát nem szűkíti le: az egész nép nevelésére, művelésére vállalkozik. S hogy miért is kapcsolom össze a *Népművelést* a gödöllőiekkel? Erre a választ az adja, hogy a gödöllői művészek gondolkodásmódjának, világnézetének jelentős fóruma a *Népművelés* című folyóirat volt. Miként Németh András (2005, 96. o.) megállapítja: „A *Népművelés* arculatának megformálásában a kezdeti időktől mértékadó szerepet játszanak a gödöllői művésztelep vezetői, Nagy Sándor és Körösfői-Kriesch Aladár.”

G. Merva Mária (2006) hangsúlyozza a gödöllőiek konkrét, megalapozott népművészet-szemléletét, -felfogását, melyet főként Körösfői elméleti írásai jeleznek. Gödöllőn egy újfajta művésztypus jelent meg, hiszen rendkívül sok területen tevékenykedtek: ipar-

és képzőművészet, művészkolónia és szövőműhely működtetése, valamint irodalmi művek létrehozása kapcsolódik a nevükhöz. Fontos továbbá, hogy művészi elveiket megfogalmazták, gondolataikat írásba öntötték. G. Merva (2006, 145. o.) kiemeli Körösfői, Nagy Sándor, Thoroczkai, Undi és Remsey szellemi munkáit.

Gellér Katalin szerint többnyire leegyszerűsítve fogalmazunk a századelő nemzeti hagyományainak felelevenítése kapcsán. Mint láthattuk, ősi és modern egyszerre vált fontossá. „A perifériákon létrejött szecessziók alapvető különbsége a nyugat-európaival szemben egyrészt a tradícióként értelmezett és az új, John Ruskin kézműipar-elméletén alapuló esztétikai-funkcionális szemléletnek is megfeleltetett gazdag népművészeti hagyomány nemzeti tudatot erősítő beépítésében, másrészt a művészeti változások folyamatának eltérő ritmusában [...] határozható meg.” (Gellér, 2006, 9. o.) A század eleji magyar művészet a romantikára épít, mely a tiszta forrást, a gyökereket keresi, s a művészet kapcsán ezért a népművészethez nyúlik vissza, abban látja a megújulás lehetőségét (Gellér, 2006, 9–10. o.). Ekkor lesznek lényegesek a különböző népművészeti gyűjtések, például dalok, mesék, mondák. Ez a tendencia egész Európát jellemezte, Gellér (2006, 20. o.) kiemeli az európai művésztelpeken megvalósuló népművészet jelentőségét: „Az új művészeti és életmegújító programok között a népművészeti inspiráció is fontos szerepet játszott, például a gödöllői, a willingshauseni és a bronowicei művésztelpeken.” A gödöllői művésztelep alkotói Gellér és Keserü (1987, 216. o.) szerint a népművészetből „elsősorban tanulni akartak. Évszázadokon át finomított tapasztalatokat átvenni, hogy azok segítségével hozzájáruljanak nemzeti kultúránk megújulásához.” A népi tudás ugyanakkor nemcsak a gödöllőiek saját életmódjára terjedt ki, hanem művésztüket is jellemezte, Thoroczkai Wigand Ede és Medgyaszay István például a népművészetre és a paraszti építészetre támaszkodott (Keserü, 2003).

Utóbbi gondolatra utal Öriné Nagy Cecília (2006, 71. o.) is: „Az alkotók az általuk tervezett iparművészeti tárgyakon alkalmazzák a népi díszítőművészet elemeit, részt vesznek a néprajztudományhoz kapcsolódó gyűjtésekben, és a népművészeti tárgyak jelen vannak életük mindennapjaiban, ruházódásukban, lakókörnyezetükben is. Alkotásaikon a népi motívumok, a paraszti élet és a népi használati tárgyak nemcsak pontos vagy stilizált ábrázolásként szerepelnek, hanem életszemléletükkel, életfilozófiájukkal, szociális érzékenységükkel, művészetvallásukkal, tanítási-nevelési elveikkel összefüggésben is.” Jelentősebb ipar- és képzőművészeti alkotások kiemelésével igazolja a gödöllőiek népművészeti ihletettségét: például Körösfői-Kriesch Aladár *Kalotaszegi asszonyok*, Nagy Sándor *Szénahordás* és Juhász Árpád *Matyó játékgúrák* című műveit említi (Öriné, 2006, 71. o.). Juhász Árpád azonban életképeket is készített, melyek főként a népi mun-

---

*„Hogy az angol gyermek lova-
gol, evez, hogy mesterségre tanít-
ják és a mezőgazdasági életben
is otthonossá válik egyik-másik
college-ban, ez mind Ruskin esz-
méje volt. Hogy a lehetőséghez
képest minden iskolának kert-
ben kellene fekélnie és a tanu-
lóknak a szabad ég alatt
foglalkozniok, a jövőnek ezt a
szép zenéjét is ő pendítette meg
először [...] az egész művelt
világ magáévá tette a művészi
nevelésnek organizált
programmját: a rajzolást, mely-
ben a kéznek a szem szolgájává
kell lennie, a művészi szemléle-
tet, amely öntevékenységen épül,
a műhelyekben való fűrást-fara-
gást, amely már az iskolában is
csupa apró művészt tud nevelni
– ez mind Ruskin diadala.”*

---

kákat ragadják meg (Őriné, 2006, 73. o.). Ugyanakkor jelentős a magyar mondai, mesei hagyomány felhasználása is, gondoljunk csak a veszprémi színház *A népművészet varázsa* című üveglablakára, melyet Nagy Sándor készített. Továbbá népköltészeti ihletre születhettek a marosvásárhelyi Kultúrpalota népballadai témájú üveglablakai (Lábadi, 2006, 113. o.). Lábadi (2006, 116. o.) a gödöllőiek népművészeti munkásságát a következőképpen értékeli: „illusztrációikkal hozzájárultak a népművészet népszerűsítéséhez, kisszámú tárgyi gyűjtésükkel gyarapították megmentett tárgyi örökségünket, s azzal, hogy a művészetükben forrásnak, témaelőhívóként, díszítőelemként vagy akár háttérként használták népünk alkotásait, erősítették életművük nemzeti karakterét.”

A továbbiakban a *Népművelés* című folyóirat 1907-es évfolyamának népműveléssel avagy népneveléssel foglalkozó cikkeit tekintem át. Elemzéseim kulcsfogalmai: esztétikai nevelés, életreform, kultúra, kultúraterjesztés, nép, népművészet, népnevelés, Ruskin, természetközelség, természetes életmód, Tolsztoj voltak. Ezek közvetve vagy közvetlenül kapcsolódnak a népművészethez, illetve Malonyay és a gödöllőiek ezzel kapcsolatos munkásságához. Kíváncsi voltam, hogy az 1907-es évben – amikor a Malonyay-sorozat első kötete megjelent – mennyi cikket találok e tárgyban, s milyen szempontból ragadják meg az általam felvázolt fogalmakat, azaz melyik fogalomhoz kapcsolódik a legtöbb cikk.

Körösői-Kriesch már 1906-ban megjelent cikkében is foglalkozik ezzel a témával. *A magyar nép művészetének jövője* című írásában árnyalt képet fest a népművészetéről, valamint a természetesség rajzban betöltött szerepéről. A népművészet megmentése érdekében emeli fel hangját, ugyanis az ősi, az eredeti, az egységes, az élet valamenyny területére kiható művészetet helyezi középpontba. A nevelés kapcsán éppen ezért fontos kitételnek véli, hogy „Tanítsuk meg nemcsak az úgynevezett művelt embert, hanem épen első sorban a nép fiát arra, hogy óvja, szeresse és lehetőleg őrizze meg maga körül ezt a művészetet...” (Kriesch, 1906, 162. o.) Ebből a mondatból látszik, hogy általános, mindenki számára kiterjesztett nevelésről értekeznek. Írása másik lényeges pontja a rajztanításra vonatkozik. A rajztanítás módszere tekintetében az életreform fő motívumát: a természetességet állítja középpontba, ugyanis úgy véli, a természetes formákból kiindulva kell rajzolásra tanítani a gyermeket: „rajztanításunkban főelv mégis csak egyszerűen az legyen, hogy a gyermek lelkét a természeti formák összes jelenségei iránt fogékonnyá tegyük és ezekhez a természeti formákhoz csak mint másodrendű faktort kapcsoljuk népünk mostani művészeti jelenségeit. A gyermeket mindenekelőtt oda kell elvezetnünk, hogy neki az alaki szemlélődésben öröme teljék, hogy ez lelke boldogságának állandó kiegészítő része legyen [...] úgy kell tanítani, hogy a gyermek megfigyelési képességét, alkotó fantáziáját és formai tehetségét egyformán gyakoroltassuk...” (Kriesch, 1906, 164–165. o.) Mint látható, Kriesch gondolatait főként a művészeti nevelésből kifolyólag fejtette ki, s a rajztanítás népművészet által történő megreformálására törekedett. Igyekezett középpontba helyezni, felmutatni a régi értékeket, s felhívni a figyelmet az áthagyományozás fontosságára. Saját maga is pozitív példával járt az emberek előtt, akár művészetét, akár igényesen berendezett lakását szemléljük. Társadalmi szerepvállalása is rendkívül jelentős: a gödöllői művésztelep alapítójaként a magyar életreform emblemikus figurájának tekinthető; tiszteletből felvette a Körösői nevet, mely mutatja Erdély és a nép iránti elkötelezettségét. Ezenfelül a népművészet hanyatlását észlelve úgy döntöttek, hogy szövöműhelyt létesítenek.

Ennek kapcsán figyelmet érdemel Koronghi Lippich Elek, a közoktatási minisztérium egyik tisztviselőjének tevékenysége, aki több szállal kötődött Gödöllőhöz, s hozzásegítette a művészeket az anyagi támogatáshoz. Gondolkodásuk találkozott a népművészet feltárása és széles körben való megismertetése, a Malonyay-féle kutatás, valamint Erdély iránti érzelmeik kapcsán.

A nép művelését, ennek fontosságát a folyóirat szerzői többször is hangsúlyozzák. Molnár Viktor államtitkár (1907, 289. o.) *A nép művelésének országos szervezése* című cikkében célját a következőképpen fogalmazza meg: „a magyar kultúra fölényéről az egész ország lakosságát meggyőzni siessünk, s ezáltal minden állampolgárban felkeltsük a vágyat e kultúra megősmérésére és elfogadására.” Molnár (1907, 291. o.) rendkívül kritikusan szemléli saját korabeli oktatásunkat, s kiemeli, hogy a feladat nemcsak az iskolába járó tehetségesek kiválasztása, hanem a nép köreiben lévő szellemi erőket is fel kell fedezni. S így angol mintára fontosnak tartja a népművelő intézmények létrehozását, melyek természetesen a munka mellett képezik tovább a polgárokat. Nagyon hangsúlyosnak véli az estig nyitva tartó, ingyenes könyvtárak létrehozását, valamint múzeumok alapítását, melyben a helyi jellegzetességek kerülnének bemutatásra (ásványkincs, növény- és állatvilág, népviselet). Képzőművészetünk és irodalmunk nemzetközi szinteken való felvonultatását is közös célnak tekinti, melyek mindenképp szükségesek a magyar kultúra további fejlődéséhez (Molnár, 1907, 307. o.). Láthatjuk tehát, hogy Molnárnál megjelenik a kultúra, a kultúraterjesztés igénye. Sőt az is jellemző, hogy a kultúrát mindenkire kiterjeszhetőnek tartja, az egész nép ügyéért emel hangot, s közli, hogyan képzeli el a nép művelődésének megvalósulását.

A *Népművelés* című folyóirat az előző fejezetben tárgyalt Malonyay-műről is értekezett. Téglás Gábor (1907) *Malonyay könyve a magyar nép művészetéről* címmel írt a kalotaszegi kötetről. Dicséri a sokoldalú anyagot, s széles körben alkalmazhatónak véli: „a nemzeti elemekből táplálkozó iskolai rajztanítás, sőt földrajzi ethnografiai oktatásunk mind hasznosra fordíthatja ezt a gazdag anyagot, ami ezeken a színes mellékleteken s a 433, sikerült és jellemző szöveg lapon élénkbe tárul.” (Téglás, 1907, 566. o.) Az ipariszolák számára is használható, például a szövésben, fonásban, fafaragásban, fazekas- és szücsmesterségben.

A nép nevelése kapcsán Náday Pál (1907) Ruskin tekintette példának, akit a gödöllői művészek is karakterisztikus figurának tartottak s követtek. Szerinte Ruskin nevelő is egyben, aki nemesíteni, formálni, finomítani akarta az embert (Náday, 1907, 45. o.) Miként megállapítja, Ruskin Tolsztojhoz hasonló elveket vall, de nála az individuális erők érvényesülése a lényeges, míg Tolsztojnál a szociálisaké. „A nevelő célja, hogy az embert szociális hivatásának betöltésére készítse elő; a nevelőnek kell a munkára való képességet, tehát az életre való jogot az embernek megadni s a nevelőnek kell egyúttal az életben rejlő szépségek iránt fogékonytá tenni.” (Náday, 1907, 47. o.) A nevelés elsőrendű célja az esztétikum megláttatása, s a munkára, az életre alkalmassá tétel. „A nevelőnek művészi neveléssel kell az igényeket emelnie, hogy az értékek emelkedését is elérje.” (Náday, 1907, 49. o.) Fontosnak tartja azt, hogy az adott társadalom elégedett legyen, akár kis örömök is kielégítsék, s ne nagy küzdelmekre törekedjen. Schopenhauer példáját hozza: nem a gazdagság, hanem a jólét boldogít, melynek lelki alapja az önmegismerésben, a görög (platóni) filozófiában rejlik. Ruskin nevelési elve szerint nem úgy kell művelni, hogy megmondjuk az embernek azt, amit nem tud, hanem azzá kell tenni, amivé nem tudott válni. Morális együttműködő világnak írja le Ruskin világát, melyben van büntetés, de jutalmazás is, s mindenkinek kerül kenyér, játék. Az ide vezető út elején azonban az iskola található.

Ruskin Náday szerint megelőzte korát, s így nevelési elvei csak később verhettek gyökeret. Nevelése a természettudományokat részesítette előnyben, s kiterjedt az erkölcsre, a szellemre, a lélekre s a testre. Nevéhez fűződik a testi nevelés (sport, játék) bevezetése a tananyagba. „Hogy az angol gyermek lovagol, evez, hogy mesterségre tanítják és a mezőgazdasági életben is otthonossá válik egyik-másik college-ban, ez mind Ruskin eszméje volt. Hogy a lehetőséghez képest minden iskolának kertben kellene feküdnie és a tanulóknak a szabad ég alatt foglalkozniok, a jövőnek ezt a szép zenéjét is ő pendítette meg először [...] az egész művelt világ magáévá tette a művészi nevelésnek organizált

programját: a rajzolást, melyben a kéznek a szem szolgájává kell lennie, a művészi szemléletet, amely öntevékenységen épül, a műhelyekben való fűrást-faragást, amely már az iskolában is csupa apró művészt tud nevelni – ez mind Ruskin diadala.” (Nádai, 1907, 299. o.) Rendkívül fontosnak tartotta a lányok nevelését is, hiszen úgy látja, az asszonyok felelősek az egészséges, tiszta családi életért.

Báthory Nándorné (1907) a szépérzék fejlesztéséről ír, s megállapítja, hogy az esztétikumra való nevelést nem az iskolában kell kezdeni, hanem otthon. „Hiába beszél a tanító és mutogat képeket, vagy viszi el a növendékeit néha napján a muzeumba, ha az iskola komor falait nem deríti a szépnek egy eltévedt sugara sem, ha hazatérve, sötét, piszkos, rendetlen otthon fogadja a gyermeket.” (Báthory, 1907, 318. o.) Ő is hivatkozik Ruskinra, s kiemeli, hogy a művészi szép mellett a természeti szép hangsúlyozása is lényeges. Minden a természetben rejlik ugyanis, minden a természetből indul ki, amely már többször említett életreformelemnek tekinthető. Marcel Braunschwig nyomán hangsúlyozza a gyermek érzékszerveinek fejlesztését, hogy annak szemét és fülét alkalmassá tegye a szép befogadására (Báthory, 1907, 320. o.). Ennél még lényegesebb szempont a tisztaság és rend meglétének szükségszerűsége: „Ha megkedveltetjük a gyermekkel a tisztaságot magán és maga körül, ha megszokja otthonában, könyvei és játécai elhelyezésében a rendet, ha megtanulja a rend ellen nem vétetni, de azt elősegíteni, pompásan egyengetjük utját az esztetikai nevelésnek.” (Báthory, 1907, 321. o.)

A folyóirat a művészeti képzést illetően sokat foglalkozik a rajzoktatással, valamint a külföldi mintákból igyekszik tanulni, meríteni. Teleki Sándor (1907) *A Nép Múzeumáról*, Szabó Kálmán (1907) pedig *Az Uránia-színház a pedagógia szolgálatában* címmel írt. Ujfalusi W. Ödön (1907) *Tolsztoj népnevelői munkásságát* dolgozta fel, ismertette meg; Tolsztoj néphe vetett hitét, a nép iránt érzett szeretetét emelte ki. A híres író tenni akart valamit a parasztyerekek taníttatásáért. Pedagógiai elvei kapcsán két kérdés foglalkoztatta: hogy mit és hogyan tanítson. A parasztyerekeket miniatűr parasztoknak nevezte, mivel náluk megtalálta ugyanazokat a tulajdonságokat, mint a felnőtt orosz parasztoknál, vagyis az élelátást, a gyakorlati ismereteket, a vidámságot, az egyszerűséget és a hazugság, illetve a mesterkélttség gyűlöletét (Ujfalusi, 1907, 103. o.). Tolsztoj jasznaja-poljanai iskolájában a tanítás kérdezzé-felelelve zajlott, s az író igyekezett a „beleéléses tanulás módszerével” tanítani. A történelmet mesélve, az érdeklődés felkeltésével, a figyelem fenntartásával tanította. A történelemtanítás célja a hazafias érzések felébresztése volt. A fogalmazások írása által pedig a művészetre próbált nevelni.

Összegzés

Láthattuk, hogy az 1907-es évben igencsak fontossá vált a népművészet, s azon keresztül a nemzeti értékek óvása, ápolása, valamint a nép nevelése. A Malonyay-féle kutatás, a gödöllői művésztelep sokoldalú – többek közt népművészeti – tevékenysége és a *Népművelés* című folyóirat cikkei mind arról tanúskodnak, hogy a korabeli értelmiség meglátta a népművészetben és a népművelésben rejlő értékeket, lehetőségeket. Az ország vezetői is fontos szempontnak tekintették az értékek felfedezését, megtalálását s továbbörökítését. Az ezen tevékenységre való hajlandóságot, például a Malonyay-féle kutatás támogatását sorolhatjuk a nemzetállami retorika keretei közé. A népművészeti kutatásra való felkérés által igyekeztek megmenteni valamit a régiből, s széles népréteget tájékoztatni, változásokat előmozdítani. A nép középpontba került, s tanulni próbáltak tőle, majd ezen ismereteket továbbadni, mindenkinek eljuttatni, megőrizni. A néprajzi gyűjtésben s a folyóiratban egyaránt megfigyelhető az általam megjelölt kulcsfogalmak megjelenése, jelentősége, melyek gondolatiságban, értékközpontúságban, célkitűzésben az életreform mozgalmához is kapcsolódnak.

Irodalom

- Baska Gabriella és Szabolcs Éva (2005): Életreform-motívumok a Népművelés (Új Élet) című folyóiratban, 1906–1908. In: Németh András, Mikonya György és Skiera, E. (szerk.): *Életreform és reformpedagógia – nemzetközi törekvések magyar pedagógiai recepciója*. Gondolat Kiadó, Budapest. 99–112.
- Báthory Nándorné (1907): A gyermek esztétikai nevelése. *Népművelés*, 2. 6–10. sz. 318–325.
- Boross Marietta, Karácsony Zoltán és Tátrai Zsuzsanna (2004): *Magyar népi kultúra*. Képzőművészeti Kiadó, Budapest.
- G. Merva Mária (2006): Apostoloskodás a népművészet körül. A gödöllői népművészeti kultúrmissziója írásai tükrében. In: Öriné Nagy Cecília (szerk.): *A népművészet a 19–20. század fordulójának művészetében és a gödöllői művésztelepen*. Városi Múzeum, Gödöllő. 145–152.
- Gellér Katalin (2006): A népművészet esztétikai szemlélete közép-európai viszonylatban. In: Öriné Nagy Cecília (szerk.): *A népművészet a 19–20. század fordulójának művészetében és a gödöllői művésztelepen*. Városi Múzeum, Gödöllő. 9–22.
- Gellér Katalin (2003): Újítás és tradícióvállalás. In: Gellér Katalin, G. Merva Mária, Öriné Nagy Cecília (szerk., 2003): *A gödöllői művésztelep 1901–1920*, Városi Múzeum, Gödöllő, 5–26.
- Gellér Katalin, G. Merva Mária és Öriné Nagy Cecília (2003, szerk.): *A gödöllői művésztelep 1901–1920*. Városi Múzeum, Gödöllő.
- Gellér Katalin, Keserű Katalin (szerk., 1987): *A gödöllői művésztelep*. Corvina, Budapest.
- Géczi János (2004): Reform – életmód és szimbóluma: Nagy Sándor világgépének és művészetpedagógiájának elemei. *Magyar Pedagógia*, 104. 1. sz. 19–34.
- Géczi János (1999, szerk.): Nagy Sándor. Tematikus szám: *Vár Ucca Tizenhét*, 7. 2. sz.
- Hopfner, J. és Németh, A. (2008, szerk.): *Pädagogische und kulturelle Strömungen in der k. u. k. Monarchie, Lebensreform, Herbartianismus und reformpädagogische Bewegungen*. Peter Lang, Frankfurt am Main – Berlin – Bern – Bruxelles – New York – Oxford – Wien.
- Keményfi Róbert (2006): Egyedi vagy sorozat? Körösfői-Kriesch Aladár leveleiben megfogalmazott elképzelései a művésztelep céljairól. In: Öriné Nagy Cecília (szerk.): *A népművészet a 19–20. század fordulójának művészetében és a gödöllői művésztelepen*. Városi Múzeum, Gödöllő. 79–95.
- Keserű Katalin (2003): A „gödöllői építészek”. In: Gellér Katalin, G. Merva Mária és Öriné Nagy Cecília (szerk.): *A gödöllői művésztelep 1901–1920*. Városi Múzeum, Gödöllő. 71–76.
- Kiss Endre (2005): Az életreform-törekvések filozófiai alapotívumai. In: Németh András, Mikonya György és Skiera, E. (szerk.): *Életreform és reformpedagógia – nemzetközi törekvések magyar pedagógiai recepciója*. Gondolat Kiadó, Budapest. 40–47.
- Klaniczay Gábor (2003): *Ellenkultúra a hetvenes-nyolcvanas években*. Noran Kiadó, Budapest.
- Krabbe, W. R. (2001): Die Lebensreformbewegung. In: Buchholz, K., Latocha, R., Peckmann, H. és Wolbert, K. (szerk.): *Die Lebensreform. Entwürfe zur Neugestaltung von Leben und Kunst um 1900*. I. Häusser Verlag, Darmstadt. 25–30.
- Kriesch Aladár (1906): A magyar nép művészetének jövője. *Népművelés*, 1. 1–2. sz. 159–165.
- Lábadai Károly (2006): A népművészet – gyűjtés és ihlet forrása. In: Öriné Nagy Cecília (szerk.): *A népművészet a 19–20. század fordulójának művészetében és a gödöllői művésztelepen*. Városi Múzeum, Gödöllő. 111–116.
- Malonyay Dezső (1907): A kalotaszegi magyar nép művészete. In: *A magyar nép művészete*. I. Franklin Kiadó, Budapest.
- Mikonya György (2005): Batthyány Ervin böögötei anarchista iskolája. In: Németh András, Mikonya György és Skiera, E. (szerk.): *Életreform és reformpedagógia – nemzetközi törekvések magyar pedagógiai recepciója*. Gondolat Kiadó, Budapest. 113–135.
- Molnár Viktor (1907): A magyar nép művelésének országos szervezése. *Népművelés*, 2. 4–5. sz. 289–307.
- Nádai Pál (1907): Ruskin mint népevelő. *Népművelés*, 2. 6–10. sz. 44–51., 296–307.
- Nagy Veronika (2006): Művészek a „terepen”. A gödöllői néprajzi érdeklődése. In: Öriné Nagy Cecília (szerk.): *A népművészet a 19–20. század fordulójának művészetében és a gödöllői művésztelepen*. Városi Múzeum, Gödöllő. 153–167.
- Németh András (2002): Reformpedagógia és a századvég reformmozgalmai. In: Németh András (szerk.): *Reformpedagógia-történeti tanulmányok. Európai kölcsönhatások, nemzeti sajátosságok*. Osiris Kiadó, Budapest. 25–43.
- Németh András (2005): Életreform és annak magyar pedagógiai recepciója: életreform és művelődési reform. In: Németh András, Mikonya György és Skiera, E. (szerk.): *Életreform és reformpedagógia – nemzetközi törekvések magyar pedagógiai recepciója*. Gondolat Kiadó, Budapest. 69–98.
- Németh András és Mikonya György (2005): Reformpedagógia és életreform Magyarországon. Bevezetés. In: Németh András, Mikonya György és Skiera, E. (szerk.): *Életreform és reformpedagógia – nemzetközi*

zi törekvések magyar pedagógiai recepciója. Gondolat Kiadó, Budapest. 7–11.

Németh, A., Skiera, E. és Mikonya, Gy. (2006, szerk.): *Reformpädagogik und Lebensreform in Mitteleuropa*. Gondolat Kiadó, Budapest.

Őriné Nagy Cecília (2006): A népművészet a gödöllői művésztelepen. In: uő (szerk.): *A népművészet a 19–20. század fordulójának művészetében és a gödöllői művésztelepen*. Városi Múzeum, Gödöllő. 71–78.

Pethő Villő (2009): Az életreform és a zenei mozgalmak. *Iskolakultúra*, 19. 1–2. sz. 3–19.

Pukánszky Béla (2005): Kodály Zoltán zenepedagógiai munkásságának életreform-motívumai. In: Németh András, Mikonya György és Skiera, E. (szerk.): *Életreform és reformpedagógia – nemzetközi törekvések magyar pedagógiai recepciója*. Gondolat Kiadó, Budapest. 192–213.

Révész Emese (2003a): Művészet és nevelés a gödöllői művésztelepen. In: Köves Szilvia (szerk.): *Reform, alternatív és progresszív műhelyiskolák (1896–1944)*. Magyar Iparművészeti Egyetem, Budapest. 27–32.

Révész Emese (2003b): Művészeti nevelés a gödöllői művésztelep mestereinek elméletében és gyakorlatában. In: Gellér Katalin, G. Merva Mária és Őriné Nagy Cecília (szerk.): *A gödöllői művésztelep 1901–1920*. Városi Múzeum, Gödöllő. 161–171.

Sedlmayr Krisztina (2006): Népművészet a polgári hétköznapokban. In: Őriné Nagy Cecília (szerk.): *A népművészet a 19–20. század fordulójának művészetében és a gödöllői művésztelepen*. Városi Múzeum, Gödöllő. 57–63.

Szabó Krisztina Anna (2003): „Az egész élet szigete” – életmód és mentalitás a gödöllői művésztelepen. In: Gellér Katalin, G. Merva Mária és Őriné Nagy Cecília (szerk.): *A gödöllői művésztelep 1901–1920*. Városi Múzeum, Gödöllő. 41–50.

Ujfalusi W. Ödön (1907): Tolsztoj népnevelői munkássága. *Népmívelés*, 2. 1–5. sz. 101–118.

Tarján Gábor (1991): *Folklór, népművészet, népies művészet*. Tankönyvkiadó, Budapest.

Téglás Gábor (1907): Malonyay könyve a magyar nép művészetéről. *Népmívelés*, 2. 4–5. sz. 563–566.

Tészabó Júlia (2005a): A gödöllői művésztelep és a nevelés. *Iskolakultúra*, 15. 2. sz. 17–25.

Tészabó Júlia (2005b): Reformeszmék és nevelés a gödöllői művésztelepen. In: Németh András, Mikonya György és Skiera, E. (szerk.): *Életreform és reformpedagógia – nemzetközi törekvések magyar pedagógiai recepciója*. Gondolat Kiadó, Budapest. 164–181.

